

ВІДГУК

офіційного опонента доктора психологічних наук, професора ПРИХОДЬКА Ігоря Івановича на дисертацію ЄСІНА Романа Вікторовича «Психологічні особливості професійної мотивації офіцерів Сухопутних військ Збройних Сил України», подану на здобуття наукового ступеня доктора філософії за спеціальністю 053 «Психологія»

Актуальність теми дисертації та її зв'язок із науковими програмами, планами, темами. Сучасний етап протистояння повномасштабній збройній агресії проти України ставить безпрецедентно високі вимоги до психологічних ресурсів Збройних Сил України (ЗСУ). У контексті ведення тривалих виснажливих бойових дій визначальним чинником збереження боєздатності військ постає не лише якість озброєння чи оперативне планування, а й психологічна готовність, резильєнтність та професійна мотивація військовослужбовців, насамперед офіцерів тактичного рівня (командирів взводів, рот, батальйонів). Саме ця категорія офіцерського складу діє в умовах крайньої невизначеності, хронічного бойового стресу, високої інтенсивності психологічних та фізичних навантажень та безпосередньої відповідальності за життя підлеглих і результат виконання бойового завдання.

Попри вагому кількості наукових праць у галузі військової та екстремальної психології, значна частина наявних вітчизняних досліджень розглядає лише окремі фрагменти мотиваційної сфери або базується на емпіричних даних, зібраних у міжбойовий період або під час локальних конфліктів низької інтенсивності. Водночас зарубіжні моделі, зокрема країн НАТО, вимагають глибокої адаптації до українського воєнно-специфічного контексту. Відтак, постає гостра науково-прикладна суперечність між потребою ЗСУ у дієвих програмах психологічного супроводу мотиваційної сфери офіцерів безпосередньо у зоні ведення бойових дій та відсутністю комплексного теоретико-емпіричного дослідження структури професійної мотивації офіцерів тактичного рівня в умовах тривалого збройного конфлікту.

Дисертація Р. В. Єсіна виконана відповідно до плану наукової та науково-технічної діяльності Національного університету оборони України (НУОУ) у межах науково-дослідної роботи «Психологічна готовність військовослужбовців Збройних Сил України до наступальних дій» (державний реєстраційний номер 0124U001482). Тему дисертації затверджено вченою радою НУОУ (протокол № 12 від 30 листопада 2023 року).

Новизна представлених теоретичних та експериментальних результатів дослідження, повнота викладу в опублікованих працях. У дисертації Р. В. Єсіна сформульовано нові наукові результати, в яких

вперше:

теоретично обґрунтовано та емпірично верифіковано чотирикомпонентну структуру професійної мотивації офіцерів тактичного рівня СВ ЗСУ (когнітивний, емоційний, поведінково-нормативний та соціальний компоненти). За допомогою множинного регресійного аналізу доведено

провідну регулятивну роль емоційного компонента ($\beta = 0,38$; $p < 0,001$), який виступає основним психологічним «тригером» та «запобіжником» доступу до когнітивних і поведінкових ресурсів особистості;

на основі кластерного аналізу (k-середніх) виокремлено три типологічні мотиваційні профілі офіцерів: адаптивно-мотивований (31,3%), реактивно-мотивований (45,5%) та фрагментарно-мотивований (23,1%);

доведено, що цілеспрямований розвиток внутрішньої мотивації через цінності та сенси забезпечує зростання автономної мотивації без необхідності зміни зовнішніх стимулів, що спростовує уявлення про виключно матеріальну детермінацію мотивації у війську;

ідентифіковано системні ризик-чинники міжкомпонентної демотивації: клінічно значущу алекситимію (28,4%) та травматичну симптоматику/ПТСР (32,8%);

розроблено та верифіковано комплексну програму розвитку професійної мотивації «Мотиваційний Щит», яка забезпечила статистично значуще підвищення всіх чотирьох компонентів мотиваційної системи одночасно знижуючи деструктивні ризик-чинники.

удосконалено:

уявлення про механізми інтерналізації зовнішніх вимог військової служби у внутрішні особистісні цінності через ціннісне-смыслову рефлексію та ідентифікацію з місією підрозділу;

підходи до психодіагностики мотивації шляхом упровадження триланкової структури вимірювання (авторська шкала + суміжний валідований інструмент + ризик-орієнтований індикатор);

методичні засади проведення формульованого експерименту в бойових умовах та під час відновлення боєздатності;

розуміння резильєнтності як мета-регулятора в структурі мотивації.

набули подальшого розвитку:

положення теорії самодетермінації Е. Десі та Р. Раяна стосовно специфіки балансу автономії та жорсткої ієрархічної підпорядкованості в екстремальних умовах;

підходи до вивчення мотивації в умовах тривалих бойових дій;

практичні підходи до проактивного психологічного супроводу військ.

Наукові публікації Р. В. Єсіна засвідчують високий рівень оволодіння методологією наукової діяльності. Результати дослідження опубліковані у 23 наукових працях, із них 3 у співавторстві, серед яких 8 статей у виданнях, затверджених МОН України як фахові у галузі психології, 15 – у збірниках тез доповідей на наукових конференціях, семінарах та круглих столах.

Ступінь обґрунтованості наукових положень, висновків і рекомендацій, їх достовірність та новизна. Сформульовані здобувачем наукові положення, висновки та практичні рекомендації спираються на фундаментальні методичні засади сучасної психологічної науки. Дисертація характеризується достатнім рівнем теоретичної та методологічної обґрунтованості. Автором здійснено ґрунтовний аналіз наукових джерел (202

найменувань, з них 134 – іноземних), чітко визначено мету, об'єкт, предмет і завдання дослідження. Достовірність та надійність емпіричних результатів забезпечується: репрезентативним обсягом вибірки; коректним формуванням експериментальної та контрольної груп за методом попарного зіставлення; використанням комплексу психодіагностичних методик (ШОПМ-ОТ-СВ, WEIMS, CD-RISC, GSE, TAS-20, IES-R, UWES-9, методики В. Осьодла та Я. Мацегори); застосуванням адекватного математико-статистичного апарату.

Перший розділ присвячено систематизації наукових підходів до вивчення мотиваційної сфери військовослужбовців. У ньому висвітлено специфіку професійної діяльності офіцерів тактичного рівня в умовах воєнного стану, обґрунтовано концептуальну модель мотиваційного супроводу та деталізовано чотирикомпонентну структуру професійної мотивації (когнітивний, емоційний, поведінково-нормативний та соціальний компоненти).

Другий розділ розкриває методичний апарат та результати констатувального експерименту ($n = 134$). Описано розробку та психометричну валідизацію авторської «Шкали оцінювання професійної мотивації офіцерів тактичного рівня Сухопутних військ ЗСУ» (ШОПМ-ОТ-СВ), подано результати факторного та множинного регресійного аналізів (із доведенням провідної ролі емоційного компонента), виокремлено 3 типологічні мотиваційні профілі офіцерів та визначено ризик-чинники демотивації (алекситимія, ПТСР).

Третій розділ містить опис змісту та процедури апробації авторської формувальної програми. Подано структуру 4 тренінгових модулів (30 акад. год) та висвітлено порівняльний аналіз результатів контрольного зрізу, який статистично підтвердив зростання автономної мотивації, загальної самоефективності та резильєнтності в експериментальній групі.

Таким чином, загальна логіка побудови дисертації відображає повний цикл наукового дослідження: від теоретичного аналізу проблематики та формування концептуальних засад дослідження до проведення емпіричного дослідження психологічної структури і механізмів розвитку професійної мотивації офіцерів тактичного рівня СВ ЗСУ.

Зазначене дає підстави констатувати належний науковий рівень дисертації, її логічну структурованість та достатню повноту розкриття досліджуваної проблематики.

Оформлення дисертації відповідає вимогам МОН України. Текст дисертації і наукових публікацій вирізняється високим науковим рівнем теоретичного та емпіричного аналізу і відповідним стилем викладення. Результати проведеного дослідження стали підґрунтям для логічних висновків дисертації та розробки практико-орієнтованих рекомендацій.

Практичне значення отриманих результатів. Практичне значення роботи полягає у створенні готовності до безпосереднього впровадження наукового доробку в практику психологічного забезпечення СВ ЗСУ: авторську шкалу ШОПМ-ОТ-СВ як діагностично-скринінговий інструмент

для оцінювання рівня мотивації та виявлення груп ризику демотивації серед офіцерського складу; програму «Мотиваційний Щит» для застосування командирами та офіцерами з психологічної підтримки персоналом для підвищення мотиваційного потенціалу особового складу; матеріали дослідження інтегровано в освітній процес вищих військових навчальних закладів під час підготовки фахівців за спеціальністю 053 «Психологія».

Оцінка змісту дисертації, її завершеності в цілому. Дисертація логічно побудована та має таку структуру: вступ, три розділи, висновки до кожного розділу, загальні висновки, список використаних джерел. Анотація відображає основні результати дослідження, викладена українською та англійською мовами, містить список публікацій дисертанта за темою дослідження та відповідає змісту дисертації. Під час вивчення дисертації та наукових публікацій здобувач фактів порушення академічної доброчесності виявлено не було. Робота є завершеним науковим дослідженням, в якому запропоновано нове вирішення наукового завдання, пов'язаного з визначенням психологічних особливостей професійної мотивації офіцерів СВ ЗСУ.

Зауваження, дискусійні положення та побажання щодо змісту дисертації. Позитивно оцінюючи дисертацію в цілому, доцільно висловити окремі зауваження та побажання:

1. Потребує додаткового обґрунтування вибір математико-статистичного апарату дослідження. Здобувач зазначає одночасне використання як непараметричних (U-критерій Манна-Уїтні), так і параметричних (t-критерій Стюдента, d Коена, регресійний аналіз) методів для одних і тих самих вибірок. В анотації та вступі бракує обґрунтування перевірки даних на нормальність розподілу, що визначає правомірність застосування t-критерію та регресійних моделей. Крім того, емпіричне дослідження проводилося в умовах воєнного стану у 2023-2024 рр., виникає питання стосовно психометричної надійності стандартних психодіагностичних методик, наприклад, IES-R та TAS-20. Чи проводилася здобувачем перевірка внутрішньої узгодженості шкал за коефіцієнтом α -Кронбаха безпосередньо для вибірки офіцерів СВ ЗСУ, враховуючи специфіку психотравмуючого середовища?

2. Загальний обсяг вибірки дослідження становить 134 офіцери тактичного рівня. З огляду на застосування складних методів багатовимірної статистики (конфірматорний факторний аналіз, k-means кластеризація, множинний регресійний аналіз із декількома предикторами) дана вибірка знаходиться на межі статистичної достатності. Тому здобувачу було б варто уточнити, чи проводився порівняльний аналіз показників 4 осіб, які вибули з формувального експерименту внаслідок ротації, аби виключити систематичне зміщення результатів?

3. Здекларована у роботі чотирикомпонентна структура професійної мотивації на емпіричному рівні значною мірою перекривається із загальними конструктами стресостійкості та психологічної адаптованості офіцера. Здобувачу варто уточнити, за якими критеріями у досліджуваній модельній

структурі розмежовуються власне професійна мотивація, як побудження до військово-професійної діяльності та психологічна готовність/адаптованість до екстремальних умов бойових дій?

4. Створення нової авторської психодіагностичної методики – це повноцінна та складна процедура, яка вимагає суворого дотримання алгоритму стандартизації. Автор стверджує, що розробив «Шкалу оцінювання професійної мотивації офіцерів тактичного рівня Сухопутних військ ЗСУ» та застосовував її як основний інструмент вимірювання. Проте в анотації та основному тексті роботи бракує класичного психометричного обґрунтування новоствореного психодіагностичного інструменту. Зокрема, залишається відкритим питання, чи проводилася стандартизація даної шкали, а також процедури перевірки її валідності (конструктної та конвергентної) і внутрішньої надійності-узгодженості (за коефіцієнтом α -Кронбаха). Зважаючи на обмежений обсяг вибірки (134 особи), здобувачу варто пояснити, на яких саме емпіричних даних здійснювалося розрахування психометричних норм та перевірка надійності розробленої шкали?

5. В описі формувального експерименту недостатньо висвітлено організаційні параметри реалізації розробленої тренінгової програми. Необхідно уточнити загальний обсяг годин, формат проведення занять (очний, дистанційний чи змішаний) та режим їх узгодження з поточним виконанням офіцерами тактичного рівня своїх посадових обов'язків, що має вирішальне значення для забезпечення відтворюваності результатів. Крім того, вибірка дослідження охоплює 134 офіцерів тактичного рівня СВ ЗСУ. Проте у тексті відсутній порівняльний аналіз мотиваційних профілів залежно від конкретної специфіки посадових обов'язків: командна ланка, офіцери штабу, підрозділів забезпечення. Враховуючи суттєві відмінності у службовому навантаженні, здобувачу було б варто пояснити, чи враховувалася дана специфіка при формуванні експериментальної та контрольної груп?

Втім зазначені зауваження не знижують загальної наукової цінності роботи Р. В. Єсіна, а слугують радше підставою для дискусії під час публічного захисту.

Висновок про відповідність дисертації встановленим вимогам.

Аналіз представленої на захист дисертації дає підстави стверджувати, що у ній отримано нові науково обґрунтовані теоретичні та емпіричні результати, які забезпечують вирішення важливого наукового завдання щодо визначення психологічних особливостей професійної мотивації офіцерів СВ ЗСУ.

Дисертація та наукові публікації здобувача свідчать про належний рівень володіння методологією наукових досліджень і вміння застосовувати її для вирішення актуальних наукових завдань. Подана дисертація відповідає спеціальності 053 «Психологія» та вимогам чинних нормативно-правових документів, зокрема «Порядку підготовки здобувачів вищої освіти ступеня доктора філософії та доктора наук у закладах вищої освіти (наукових установах)», затвердженого постановою Кабінету Міністрів України від 23

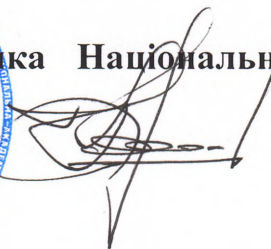
серпня 2016 р. № 261 (зі змінами), наказу МОН України від 12 січня 2017 р. № 40 «Про затвердження Вимог до оформлення дисертації» (зі змінами), а також «Порядку присудження ступеня доктора філософії», затвердженого постановою Кабінету Міністрів України від 12 січня 2022 р. № 44.

З огляду на викладене можна зробити висновок, що автор дисертації – Єсін Роман Вікторович – за результатами публічного захисту заслуговує на присудження йому наукового ступеня доктора філософії у галузі знань 05 «Соціальні та поведінкові науки» за спеціальністю 053 «Психологія».

Офіційний опонент:

Головний науковий співробітник науково-дослідної лабораторії морально-психологічного супроводження службово-бойової діяльності Національної гвардії України навчально-наукового інституту роботи з персоналом Національної академії Національної гвардії України
доктор психологічних наук, професор **Ігор ПРИХОДЬКО**

Підпис засвідчую.

Заступник начальника Національної академії Національної гвардії України
полковник **Олександр КРАТЬ**

